



Australian Government

# Döc baai Yothralia WİN mac yook

Abaŋ wël cī koc ye them a len yic lēk bī kony ba anyēköl ku ceeŋ Yothralia deet. Yīn ci lēu ba ajuier de cääär de cääta yenē ya mēnh de baai yōc enoŋ raandë ka tē noŋ akuut kōk ago cääätä de mēnh de baai yōk. Akut de ajuier de cääta de menh de baai ajāii akutnhīimthi ye koc dhoom yeke jam ye bilk koc cōk lēu tiēm de cääär.

© Commonwealth de Yothralia 2020

Tē cīn yic Thura de Rier col Commonwealth Coat de Arm, kā tö nē ye burjē yic aci juuir ci men de ajuier de Creative Commons Attribution 4.0 International laithel tö <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>.

Lueelde laithel de kā cī göör athäny rōt è warageŋé



Kä ke ye laithelë atō nē ajuier de Creative Commons website yōk <https://creativecommons.org/> men ye lōŋ de CC BY 4.0 laithel tö <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode> .

#### **Luɔi de Coat de Arms**

Tē yenē Coat de Arms luɔoi thīn aye yōk  
nē ajuier de maktam de Prime Minister ku Cabinet website—  
<https://www.pmc.gov.au/government/commonwealth-coat-arms>.

#### **Yōk wɔ**

göör ku det tē yenē laithel luɔoi thin  
ku luɔorden nē:  
Akut de leer de wël biyic Ku maktam de  
Home Affairs  
PO Box 25  
BELCONNEN ACT 2616

#### **Dukuëenr**

Koc ke Aboriginal ku Torres Strait Islander aye yōök lan nadē ke ye burjē  
nōnjic atiepaai ke koc cī thou.

# Wël tö Athöör yic

Wët lëk yïñ

2

## Abañ cï koc ye them

Abañ 1: Yothralia ku kac ke	7
Abañ 2: Wël määc kuaany, yith ku yäi Australia	17
Abañ 3: Akuma ku löön Yothralia	23
Abañ 4: Yic thiëk de Yothralia	33
Wël abañ ye koc them	40

## Abañ cï koc ye them

Abañ 5: Yothralia ye kööl	48
Abañ 6: Anyéköl daan Yothralia	63
Wël abañ cï koc ye them	84
Rin lëk kock	86
Kä nyoothë ke	88



# Wet lëk yiin

Thieithieei tën yïñ rin cïn ye lõc ba döc baai Yothralia. Ee raan ril puöu, ku ye buöc ku met ye puöu kë looi yic yen ye lëu bë köök pan dëd ku le döc thïn. Kä kuun path ca luöi wun Yothralia len yic döör ku määc kuaany aa yeku theek yiic aþey.

Döc bïn döc baai Yothralia ee kë ril anyéköl duun kök yic. Döc du Yothralia ee koc lëk lon wic yin yeen ba Yothralia luöi ku kuony nhial kä keen looi keek yiic. Aya, döc du a yï mat akut Yothralia yic. Döc du yen bë yïñ col ye rot col 'Raan ë Yothralia'.

Nan Cääta de mën h de Yothralia ee kë pæeth raan col a yön ka juääc në rëer yic. Yothralia a cë yik rin riel kooc ke yön baai Yothralia ku riel kooc kök, bö yön juääc, cë köök Yothralia. Eë paanë e yikë nhial në koc tueñ ye col Aboriginal and Torres Strait Islander men e ke cëñ ë tëen, ku ajuiër de kuum ku cuët élom enøñ Britain, ku abakeeny kee ke bö në yän juëc ke pinynhom ageer. Wo ye yan de wuööc de yic looi, ku yen éya ayuku them buk mät koor ku cen pieth ke wo ye baai..

Riel ë Yothralia a muk lon ye yok luui tök buk kä ril cë rëët yo nhiiñ dhur ku loiku Yothralia bë riel cëmën deen. Yok a len määc ril ku kooc Yothralia aa määc ku lön theek. Riel da, ceeñ da ku lön kua aa cï anyéköl Yothralia guir. Na ca rot mat kek akut Yothralia, ka anyéköl kën a bë ya anyéköl du yïñ a bë ya raan tööñ kooc bë anyéköl kën juak yic.

Yothralia ee piny theer. Yeen a lääu yic ku a loithok. Yen ee paan yenë deñ tuen yu noñ yic tiim; wëer ku ronyak; ku bëi ku dum ke pöör. Ceñceen ë kooc ke yön Yothralia aa töu ceñceen theer pinynhom yiic. Yook aya yok pan yam; pan abakök. Köök kooc Yurop Yothralia a gõl rot ruöön 1788 ku kooc kök aa ñuot ke ye köök ye kööl.

Kooc bö baai 200 yiic aa cë köök Yothralia. Keya, Yothralia a cë ya pan tööñ len yic kuat kuöt yic. Yothralia ee kuet ku ceñceen mat yiic bï yen riel. Döc ee kë tööñ yo mat yiic.

Yothralia ee pan mac kuaany. Döc ee yï col a met yï cin lon guir baai, dhël kuaany, yic. A ye nyuçoñh lon cïn rot guir ba loiloí ku looi ka yï ye raan wun Yothralia. Koc ke Yothralia anow atheeëk römkë ci man de yicthiek ku nhomlääu de ñek, thöñ de nhom de raan ebën tik ka mo, ku kuum de lön.

# Te bï raan dööc thïn baai Yothralia

Bä ya mëngh de baai ekë thiiekic arëet ku ka yenë gäm cen paan de Yothralia ku koc tol thïn nyoooth, ku ye cök nöñ nhom yic de mëngh de baai ku lëu bë e paanë gël.

## Athëm ë döc Yothralia

Cäär de ba ya mëngh de baai de Yothralia e loi në dhöl ben yï cök det paan de Yothralia, ajuuir de cuët, ka ye gäm ku yic thiiek, ku looi ke mëngh de baai ku kä ye ke yok në røtde.

Athëm ë döc Yothralia a ye looi dukuën nyin ku yïn a ye gäm wël bïn kuany thïn. Anöñ yic thiiec kee 20 cike kuëny bei; ku në pei nin 15 Pei de Dhejuan në run de 2020, ë ka be yic nañ thiiec kee dhiiec jam në Yic thiiek de Yothralia.

Ago cäär tiaam, ke yïn bë thiiec ye yic thiiek de ye paanë dhuk nhïim apieth, ku yok ciin de tiëm ke cït 75 në cin koor yic ebën.

Athëem ë döc aa ye looi mäktaab Amatnhom ë Kök ku Döc yiic yön juääc yiic baai Yothralia. Athëem a ye looi aya yön juääc yiic bëey dït kööth ayeer ku mäktaab akuma kök töu ayeer.

## Guiér bïn rot guiir ba Athëm ë döc looi

Na wïc ba rot guiir ago cäär tiaam ke yi kuen ye buñ nöñ konyë, *Döc baai Yothralia Win mac yook*.

Athör ë döc a leñ banj ye koc them ku abanj cï ye them.

### Abanj cï koc ye them

Wël kedhiës lëu bïk yï kony ago ye cäärë tiaam atö në biök tueñ ke ñuan në ye buñë yic:

- Abanj 1 – Yothralia ku kac ke
- Abanj 2 – Wël ë määc kuaany, yith ku yäi baai Yothralia
- Abanj 3 – Akuma ku löön Yothralia
- Abanj 4 – Yic thiiek de Yothralia

Yen awïc ba wël deet në biæk de thëm ë nhom ago cäär de cääta de mëngh de baai tiaam.

### Abanj cï koc ye them

Biæk dë cenë-koc them anöñ yic wël thiiek lëu bïk yï cök det akökö ku ciëej de Yothralia  
Yïn cïi bë them në ye biæk de kee wël kë.

- Abanj 5 – Yothralia ye kööl
- Abanj 6 – Anyéköl daan Yothralia

### Thiiec bïn rot them

Na thök abanj ye koc them, ka thiiec ka 20 bïn rot them rin ba rot guiir ba athëm ë döc looi.

### Wël

A leñ wël (abër ë wël ril ku têt den) töu wël athëm ku wël ce wël athenem cök.

### Rin lëk kôk

Në ye buñë köü, ke yïn bë wël nyuth yï yän bïn ke wël thiiek yic ke yok etëen.

Kuɔɔny ba yok tẽ looi yin athem ë döc Yothralia

A ye ɳjöøth lõn bï kooɔc wic athem ë döc ya kooɔc ɳic thoŋ Nyiŋlith apey ku aa be athem looi ka cïn kuɔɔny tẽn keek. Piŋ -wël- cï tõõu nê mathijin yic col Text-to-speech technology, men lõu bïn thiëc piŋ thin ku wëer de yic den, atõ etëen ëya.

### Athem ë döc Yothralia

Na ca cääär tiam, ke wo be dhiäc ke wo juuir ajuieer de caata duõn de Doc Yothralia Na ci ka kuön ke cääär dik kedhië ku kooɔr yin ba bën nê kööl de gem de caata de döc Yothralia, ke yi'n bë tuõc athöör bïn bën kööl de miët piõu Në kanj kedhië, ke kööl de gem de cääta aye looi tẽ cenë pëi kee dhetem thök nê thaa ë tiem yin cääär.

## Luel Athæk ë Döc Baai Yothralia

Athiek yic arëet enoŋ mëngh de baai ebën nê Yothralia bë luɔɔi de nyic ku kä ye baai ke luõi ye ku jol ya luel de ba ya mëngh de baai, yeku koc ke Yothralia nê dhieeth ka bën thïn. Eë kënë athiekic arëet nê lo tueŋ ku tiën de paanda.

Tẽ leer yin yan duun döc yic, ka yin a bë athæk du la lueel.

Na loi keya, ka yin a cë wët lueel lõn cïn loiilo ku kä puɔth ë Yothralia ye yok döc yic gam.

Käkä aa kek wël ba lueel tẽ lueel yin athæk du:

*Gɔlye kaam kën le tueŋ, rin Nhialic\**

*Yen a luel athæk dië tẽn Yothralia ku kac ke,*

*Ku gam määc deen ë kuaany,*

*Ku theek yieth ke ku nhomlääu de, ku*

*muök lõõŋ ke ku theek lõõŋ ke.*

\*Na ye raan cë ye wic bë rin Nhialic lueel, kä lõu bë dëd lueel.

Na kuen athör kën, ka yin a bë kë töu ye luel athæk kën yic deet ku det kä kuun path ba luõi Yothralia.



## Yan döc Yothralia

Yëy döc Yothralia aa lëu bïk kur, bïk yiic lañ kocç lik, wälä aa lëu bïk dït, bïk yiic raan buot wälä tiim juääc. Miët ë puöu ye kocç tōu yeeey puöth miët ee yan döc looi bë ya kën miët puöu.

Të gol yan ë gëm de caääta de Mënh de Baai, ke yin lëu bë loor në raantöñ de koc ke Aboriginal ku Torres Strait Islander mën ye koc theer ke ye pinyë tö yin thïnë. Yen ajuiëër de Luöör de Koc aaye looi në koc tuej ye col Indigenous ke Yothralia ci mën de cenjden ke run kuöt Yin a bë wël ë luoor ku deet puöu piñ tën bëny wut koc tōu wälä tën raan ci akuma tooc.

Yin a bë luel athëëk kueen wälä dhuök tën raan kuen yeen wek köök tōu yeeey wén wic yeen bïk döc baai Yothralia cémën du. Kën yen aban ril yan döc yic. Yin a cë bë kañ döc Yothralia yet kööl cïn luel athëëk du tën Yothralia looi.

Yin a lëu athör yanh duun ye theek bëy ba bën muk ka yï luel athëëk du tën Yothralia, kekédän a cïn raan bë ye thäny kë cït kënë.

Bäny wuön dun wälä kocç ci akuma tooc aa bë jam bïk we tët döc Yothralia. Yin a bë anyuth ë döc du ku tekda ka leñ kë thiin bï wut yiëk yïñ. Raan ebën a bë 'Yäth Yothralia Tueñ Puön Yer' ('Advance Australia Fair') ket, din baai Yothralia.

Na cë yan döc thök, ka yin a bë jal röm ke koc kök Yothralia bï wek yai cam.

Yin a pëlku dhöл cäth duun wic yin döc Yothralia ku lon duun bïn njec ceñ wët döör baai Yothralia ku yok kä kuun wic yï puöu.

### Rin lëk koc

Rin ba lëk koc yok biäk döc Yothralia nem [www.citizenship.gov.au](http://www.citizenship.gov.au).





Göl de biäk de  
thëm ë nhom



# Abaŋ 1

---

## Yothralia ku kac ke

# Yothralia ku kac ke

Yan döc yic, yin a bë athëek tën Yothralia ku kac ke lueel. Ka yeen a path ba wun Yothralia, kac ke, gut kooç ke køj nyuc Yothralia col Aborigiin deet. A path aya ba të cï Yothralia latueñ thïn gol të wäär kuc kë bë rot looi wäär yen pan mec Brïtania yëet kööl cï yen ya pan la dïl ku len yic cœen kuöt yic.

Ye abaq kën yic, yin a bë kän kek ke yëth Yothralia tueñ kueen. A len lëk töu biäk bëëykor ku a len lëk töu biäk wël theer ku kit wën ye yok röt nhiaar ka yo ye kooç Yothralia.

## Kooç tueñ Yothralia aa Aborigiin ku kooç ë tuur col Torres Strait.

Kooç tueñ ee ke ceñ Yothralia aaye yî Aboriginal ku Torres Strait Islander, men noj ciœen theer bääär yic në pinynhom.

Të njic yeen, kooç ke køj nyuc Yothralia aa ke töu piny Yothralia ku Tasmania. Aci kooç ye Piny Wel yok lan nadë ke kooç tueñ ye col Aboriginal eke bö në run kee 65,000 ku 40,000 ci lõ; dë ëya, aaye kooç tueñ Aboriginal lueel lan nadë ke yic ciëlic, ku akööl ke ye pinyë atö kënë keek ë lanë cekë piny. Kooç Tuur ë Torres Strait aa ke töu biäk cuëec Queensland ku Papua New Guinea.

Kek Aboriginal ku Torres Strait Islander adhiac ke ke muk ciœen- theerden agut cï ë kööle. Keek a cï riem den ku yuom liäärp kek piny Yothralia ku wël awieth ken biäk piny Yothralia aa ye piñ anyëkööl yiic ku tür keek thuur yic ku aa ye tür diër den yic. Ceñ ke kooç tueñ Indigenous awääc yiic arëet ku ka ye thiëk de cöök de paan de Yothralia nyuooth.

Wël juëc jam në kooç tueñ Aboriginal ku Torres Strait Islander aaye yok në *Abañ 5: Yothralia ye kööl ku Abañ 6: Anyëkööl daan Yothralia*.

## Nin tueñ ke puoc kooç bö Yurop nyuc

Nyuc kooç bö Yurop a gol ye cök wäär yëet riäi 11 ka muk kooç cë mac, ku riëth kä aa col 'Riëth Tuer', bö Brïtania akol 26 Nyieth 1788.

Ye kaam kën yic, lön Brïtania aa ke rac ku yön ye kooç mac thïn aa ke cë thiäñ. Rin bë të ye kooç mac thïn yok, ka akuma Brïtania a cë wët bën teem bë kooç cë mac jat të dëd; bë ke jat pan yam, mec Brïtania, col New South Wales.

Bëny tueñ New South Wales ee Captain Arthur Phillip. Pan yam a cë jal bën kom keya ku na wën bö kooç kök cë mac ku kooç köök path ke këc mac, go baai dït. Bëey kök mec Brïtania aa cë jal bën yam yön kök yiic Yothralia.

Kooç ke køj bën ke këc mac aa ke bö biäk Brïtania ku Ireland. Anyëkööl ë Brïtania ku Ireland kä aa cë kë riëec ebën goot baai Yothralia gut anyëkööl, cœen ku thiëth ë Yothralia.

Run 1851, däärp aa cë bën yok New South Wales ku Victoria. Kooç juëëc ë pinynhom aa cë bën rüñ bük bën wïc däärp bük jak. Kooç bö China ke bö ye kaam kën yic kek aa kooç juëëc cë bën yön kök ce Yurop yic. Ruoön 10 yic, kaakuën ka töu Yothralia a cë ye yic bën juak akuën dëd wär yeen.



## Pan col Yothralia

Ruöön 1901, bë ë ykor kä aa cë bë n mat yiic ku loi Amatnhom ë Yothralia Commonwealth of Australia. Eye tha kenë yenë kee gölë akutnhii'm kuoön ke baai ke cuët, nöñ yï Yön de baai de Jam, akuma ku makäma de luök në löj jöt de paan de Yothralia. Në 1901, kooc ke cë kueen baai Yothralia aa raan maliöön ka 4. Eë ciinë aliuë koc tueen thïn Aboriginal ku Torres Strait Islander, në kë ekënë ke mät në kuën yic ku jal mät në Kuën de 1967 yic bïk tö në Ciin de Yothralia yic.

Run tueñ yiic ebën,akuën köök Yothralia a cë ye yic bën ya juak ku tek ye yic. Aguirguiir aa ke cë looi bë kooc Britänia ya dëet puöth bïk köök Yothralia ku kooc juääc aa cë bën köök.

Kooc juëëc kök ce kooc Brïtänia aa cë jal bën wäär thöök Ton pinynhom II, wäär bïi million juääc biäk Yurop rin cï ke cuop wei bëëy ken yiic. Kooc juëëc ken aa cë bën köök Yothralia bïk pïr yam bën looi.

Run reen cë wan yiic, kök ku aguir ë kuoony apakaat aa cë kooc juëëc ë pinynhom ebën bëy Yothralia. Kooc kök aa cë bën ya köök bïk röt kooc many den thok, wälä bïk pïr deen yam bën cök piny pan yam, wälä bïk kat ñööñ, ton wälä nääk.

Ciin de Cieëñwääc acï röt jop paan de Yothralia në run ke thiërnyieëny rou. Kek Cieëñwääc kë ku kuëth aci paan de Yothralia cök tö nhom nhial në bëi ke pinynhom yiic. Cökalon ye yok ceñceen kuöt yic nhiaar ku cökkü ke cök piny, a yeku nhiaar aya bë Yothralia ye yic mat ku looi rot ke ye pan leñ yic amatmat.

Thon ë Yothralia ee thon Nyïnlith. Nyïnlith ee kïn pan da. Raan ebën töu Yothralia a ye lëk bë thon Nyïnlith piööc ku ye jam yeen rin bïk ke cin mat lon guiér baai yic. Jam thon Nyïnlith aya a bï kony ba kä kuun loi keek tiaam.

Thok kök aa ye theek aaye, nöñ thook wär thook kee 100 ke bëi ke Aboriginal ku Torres Strait Islander.

# Bëeykor ë Yothralia

Amatnhom ë Yothralia ee aguir cï bëeykor mat nhüüm. A lej bëeykor mac röt ka dhëtem ku bëeykor mëc Amatnhom ë Yothralia ka rou. Canberra yen ee gen määc ë Yothralia, ku kuat pankoor ee yic lanj gen määc de.



Yithet	Gen määc
New South Wales (NSW)	Sydney
Victoria (Vic.)	Melbourne
Queensland (Qld)	Brisbane
Western Australia (WA)	Perth
South Australia (SA)	Adelaide
Tasmania (Tas.)	Hobart
Territory	Gen määc
Australian Capital Territory (ACT)	Canberra
Northern Territory (NT)	Darwin

## Beeeykor

**New South Wales** Kooç ë Yurop ke kooj nyuc Yothralia aa ke cë nyuc New South Wales. Sydney yen ee gen määc New South Wales ku ee yen gen dïit wär geeth ebën baai Yothralia. Kit ye Sydney njic pinyinhom ebën aa Kän ë Wärthok Sydney ku Yön ë Opera (Sydney Harbour Bridge and the Opera House) ku kækä aa Yothralia lueel.



**Victoria** ee pan thiin koor kam bëey kor ë Yothralia. Melbourne yen ee gen määc baai Victoria. Yoot dhër apëy aa cë bën buth Victoria wäär cï jëek dääp bën run ë 1850. Paan de Victoria nöñ yic Melbourne Cricket Ground, ku dutuuc kee 12, Royal Exhibition Building.



**Queensland** ee pankoor buoth pankoor dït baai Yothralia. Gen määc baai Queensland a col Brisbane. Kek kuän col Torres Strait Island atö në biäk tuej de Yithet ku ye të nyic arëet ye col Great Barrier Reef në wëër nhom në biäk ciëen. Paan Queensland anoj roj de dëj, yän nöñ piu në wëër you ku yän ke tuur cïn yiic piu.



**Western Australia** ee pankoor dït kam bëeykor baai Yothralia. Perth yenë kee paandüit njäär piny de Western Australia. Rol lieët a töu cëën ku cseem-tuej a lenj yic piny puör – gut muön abiäc a ye puur thïn. Pankoor kën a lenj yön juëëc e wuut. Kä thiék yiic ke Western Australia nöñ yiic Ningaloo Coast, Margaret River, ku Kimberley region.



**South Australia** a lenj agör adëëkdieët la njonyony ku a lenj yic yön juëëc ye koc pur muön abiäc thïn. Adelaide ye ee gen deen määc ku yeen a lenj yoot määc ë Brïtänia nyuooth. Ka thiék yiic ke South Australia anoj yiic Barossa Valley ku Flinders Ranges.



**Tasmania** yen ee pankoor ben kur apëy ku yeen a cï piu ë Bass Strait tük bëy tën piny dïit Yothralia. Tasmania paan dïit de ee Hobart. Tuur juëc anoj rok ku pinydit kenë luëöji yic Kä thiék yic ke Tasmanian anoj yic Cradle Mountain, Port Arthur, ku Bay de mac.



## Diik

Beeeykor mec Akuma Yothralia **Australian Capital Territory** a töu këm Sydney kek Melbourne. Ee yen rëér gen määc, Canberra, thïn. Canberra yen pan rëér kä path baai thïn cit Yön bärlaman ku Luñ Diit Yothralia.



Yen **Northern Territory** anoj yän tuc në biäk tuej de yithet ku piëny yak në biäk ciëem. Darwin yenë paan njäär. Kä thiék yic në Northern Territory anoj yic Uluru, Kata Tjuta ku and Kings Canyon.





## Kä ciεεŋ

Luöör de bën baai ku nyooth de kä ke ceŋ ëë paanë

Luöör de bën baai ekë de ceŋ de koc tueŋ Aboriginal ka Torres Strait Islander, ye koc cī bën paan de Yothralia. Eë kenë aaye looi ago abakeeny cī bën pinyë rëér apieth në lääu nhom lääu yic.

Luöör de bën baai alëu bë looi në cīt wääc, noŋ yic diët, diëär, luny de tol, ka wël ke jiëem në thoŋ de kuëet tueŋ ka në thoŋ de Denjliith.

Luöör de bën baai yenë kee ya kë tueŋ de göl de ye köölë ka amat.

Nyooth de Baai ee ya dhöл yenë piath de piny de Aboriginal ka Torres Strait Islander; gëm de riëëu koc ke piny, kocdït theer ku emeeen; ku gëëmë koc tueŋ Aboriginal ku Torres Strait Islander cī bën në rëér yic.

Nyooth de Baai aaye looi ke ye biäk töŋ de luöör ku göl de ameëet ku kä ke baai ye koc mat nhüüm Geer de raan alëu bë Nyooth de Baai lueel. Në ameëet yiic, ke wët ë alëu bë lueel në raan ḥäär amat ka raan muk ajuier.

Kooc tueŋ Yothralia aa Aborigiin ku kooc ë tuur col Torres Strait.



## Kööl ril baai Yothralia

### Kööl ë Yothralia

26 Nyieth ruöön thok ebën, yan Kööl ë Yothralia a yeku cam. Kööl ë Yothralia ee kööl lön jän bëë ykor yiic ebën Yothralia. Nyieth ruöön thok ebën yen kööl yen yan 'rië th tuer' cam rin bë n deen wäär bïi kek Brïtänia ruöön 1788 bïk akuma bë n të n Brïtänia.

Në Kööl ë Yothralia, ke akutnhïim juëc aye ke nhïim ciëë t në akökol de Yothralia, ku koc cï luuï në yïk nhial ku nhiaam de ye pinyë. Yeen ee kööl dïit wär kööl kök ebën ruöön yic Yothralia.

Kööl ë Yothralia ee ya yom yenë kä piëth cï koc ke paan de Yothralia looi cök nyic në yïknhial cök nyic: gol në koc tuej Aboriginal ku Torres Strait Islandermen cï tõ në run kee 65,000-koc ci ceñ enë në piöth juëc, ku koc ci piäc bë n në yän wääc ke pinynhom ku yekë ë paanë cök ye pinyden. Kööl de Yothralia ayenë kä juëc looi thïn, noj yï yan de gëm de caata de mënh de baai.

Të cï Kööl ë Yothralia thiö k, ka Bë ny e Bäny ee koc ec ruöön yic caal geuu Canberra.

### Kööl ë Anzac

Kööl ë Anzac ee 25 Akänythi ruöön thok ebën. Kööl ë Anzac ee 25 Akänythi ruöön thok ebën. Wë t col Anzac a bïi bei Australian and New Zealand Army Corps yic (Të t de: Jeec ë Australian ku New Zealand). Jeec kä kek aa ke këec piny në Gallipoli në Türkiye në theer ke Tøn ë Pinynhom I yic kööl 25 Akänythi 1915.

Kööl ë Anzac ee kööl ril apey ye koc koc theer waär cë röt juaar töntcoen yiic, ku koc cë röt juaar rin döö r bëë y kök yiic. We ye piöñ riëer ku luö i de kä ke baai yiëñ yic thiëk enöñ röör ku diäär ye ke looi në biäk wääc ke töntcoen cil thöö.

Lëk biäk Kööl ë Yothralia, Kööl ë Anzac ku kööl kök ril yiic ku yë y ye cam thïn aa bë yök të kueen Abañ 5: Yothralia ye kööl.

# Alam de Yothralia

Ber è Yothralia Yothralia a leŋ bér ka diäk: Beer è Yothralia (The Australian flag), Beer è Aboriginal (The Aboriginal flag) ku Beer è Kooç Torres Strait Island (The Torres Strait Islander flag).

Kuat pankoor a leŋ bëer de, mën ba yök në apäm 11.

## Beer è Yothralia

Beer è Yothralia a leŋ köu kün ηök, yer ku kün thith.

- Beer è Brïtänia col “The Union Jack”, a töu nhial biäk cëem. Anyooth akökööl de bën de British ku lõöŋ ku ajuεir de akuut cï bën kenë keek.
- Kuel è Amatnhom aa töu “The Union Jack” cök. Ee kuel è anoŋ kaj ke dherou, töŋ de kek e nhom yitheet ke dhetëm ku töŋ e nhom territories
- Southern Cross keek aa akut è kuel yekku tüŋ nhial biäk cëem.



## Beer è Aborigiin

Beer è Aborigiin a leŋ köu kün col, thith ku kün malöök.

- Abarj töu nhial a col ku a kääc nyin kooç col Yothralia.
- Abarj töu piiny a thith ku a kääc nyin liëeth thith Yothralia.
- Ku gol malöök a kääc nyin aköł.



## Beer è Kooç Torres Strait Island

Beer è Kooç Torres Strait Island a leŋ köu küt töc, ηök, col ku yer.

- Küt è gök töu nhial ku piiny kääc nyin è piny.
- Kün è ηök töu cel kääc nyin piu.
- Kün col cë küt kä tek yiic ku kit col aa kääc nyin kooç è Torres Strait Island.
- Ajëm yer cöl dhari töu beer cel yic ee kün Kooç Torres Strait Island ebën.
- Tuŋ è kuel yer aa kääc nyin akuut cëŋ tuur Torres Strait köu.



# Ciët ke Yothralia

Beer ë Yothralia a lej kōu kïn njök, yer ku kïn thith

Coat de Arms de Commonwealth yenë ke tuej ye Commonwealth de Australia lueel. Kïn köt Amatnhom yen kïn Yothralia. Yeen ee kïn daan yo mat yiic. Yeen ee bääny nyuooth ku lueel känj akuma amatnhom.

- Kön cë thuöör ye kōu rin ë bëëykor ka dhëtem ku män yic.
- Kön kën a cï Kangaruu ku wut ë Yothralia col Emu geei kōu. Kangaruu ee län ka yok Yothralia ku emu ee din ka yok Yothralia.
- Kuel däap cë tääu kuëc nhom.
- Köt kōu ciëen, yöök col wattle a cë thuur.



Kïn köt Amatnhom Yöök ë Yothralia

Yöök ë Yothralia ee yöök mayen lej kïn däap ku yeen a col wattle. Tim thiin kën ee cil biäk cëem- cëen Yothralia. Yeen ee laj yith töc ku yöök gëëk mayen yæk. Bëëykor ebën aya aa lej yöök deen ke lueel.



Kit ë Yothralia

Kit ë Yothralia aa kïn töc ku kïn mayen, kit ë wattle. Alëth ye kooc Yothralia tuk aa lac ya täc ku yekä möyën.



Kuur ë Yothralia col gemstone

Opal yen gemstone ë Yothralia. Anyëkööl Aborigiin yiic, ee mít yen ka cë piny goot ku cëk kit opal. Wattle mayen



# Opal Din ë Yothralia

'Yäth Yothralia Tueñ Puön Yer' ('Advance Australia Fair') ee yen din Yothralia. Yeen aa ye kiit në kööl thiék yic, cít yï kööl de gëm de cääta de Mënh de baai de Yothralia ku yiit dït ke kura.



## Advance Australia Fair

*Australians all let us rejoice,  
For we are one and free;  
We've golden soil and wealth for toil;  
Our home is girt by sea;  
Our land abounds in nature's gifts  
Of beauty rich and rare;  
In history's page, let every stage  
Advance Australia Fair.  
  
In joyful strains then let us sing, Advance Australia Fair.  
Advance Australia Fair.*

*Beneath our radiant Southern Cross  
We'll toil with hearts and hands;  
To make this Commonwealth of ours  
Renowned of all the lands;  
For those who've come across the seas  
We've boundless plains to share;  
With courage let us all combine  
To Advance Australia Fair.*

*In joyful strains then let us sing, Advance Australia Fair.  
Advance Australia Fair.*



## Abaŋ 2

---

Wël määc kuaany,  
yith ku yäi Australia

# Wël määc kuaany, yith ku yäi Australia

Të looi yan adöc, ka yin a bë athëëk du tën Yothralia lueel ku luel lon yin wël keen määc ë kuaany ku lon theek yin yieth ke ku yäi deen yeen kooc ë Yothralia yaai. Ka yeen a path ba wël ë määc ë kuaany kä deet, ku det yith ku yäi wén theek kooc Yothralia ebën.

Biák de buk aaluel ke kä ye gämkë, yith ku nhomlääu. Në wël juëc kök tiij Abarj 4: *Yic thiiek de Yothralia*.

## Wël kuaan määc ë Kuaany

### Määc ë kuaany ë Bärlaman

Määc ë Yothralia ee määc kuaany bärlaman. Riel akuma ee bën kooc Yothralia wët ye kek kooc cik gam kuany bïk keek ya la luëél bärlaman. Määc kuaany bärlaman yic, kooc cë kuany bärlaman aa dhil wël ye kooc ke kuany keek bëér, ku ee rot nyuooth kööl të wëc kek.

### Määc ë löj

Kooc kedhie në Yothralia athöj nhïim në löj yic. Löj e jam lan nadë kë cïn raan, akutnhom ka yath tö në löj nhom tueej. Kooc wén muk bënybëëny wüöt ë Yothralia yiic aa dhil löj ë Yothralia theek. Kooc kä aa lej yiic kooc akuma, wut ku bány ë yëth ku kooc lui tajir ku bolith.

### Ceej ë döör

Yok aa yo puöth töoj rin cëj yok pan lej yic döör ku lej yic määc ril tör. A yeku gam lon na dä ku lej kë wic bë waar ka bë waar dhël jam, lënlëj nyin ku dhël kuaany. Yok aa man töj bë looi ka ye yen dhël bï käj waar yiic.

### Athëek ten raan ebën cök ye raan bö cök teno

Ajuëir de cuet paan de Yothralia e jam lanadë ke ñek, ebö nö ka ye ña, anøj yicde ku ka thöj nhom ke raan ebën në löj de paande Yothralia. Nhomlääu kën a nhiarku ku raan ebën a yeku ñööth ka bë raan ebën theek cök ye kooc kuan nén, bö cök teno, ducëj nén, nhaar käp yïndä, cik thiëëk ka këckä thiëëk, ruön ken, aŋääp, kän awiec, ceej, thiëeth, jëek wälä yanh no.



## Nhomlaau da

Nhomlääu ë jam ku nhomlääu bïn  
kë wïc lueel

Nhoomlääu de jam etöj de kä thiëk yic në Yothralia  
ku yenë kee kony në biäk de ajuiër de cuët.  
Nhomlääu ë jam ee koc jam ku gätkä kä keen  
yekä tak ku jëëmkä tëktëk den yic ke koc kök.  
Cï manadë, ke koc alëu bïkë akuma jääm guöp,  
lekë në cäär yic jiëikë kë looi akuma ku jamkë në  
wëer de löönj, loikë ekënë në thees kedhie të cïn lönj  
de paan Yothralia dhoñj kë kou.

Nhomlääu bïn kë wïc lueel ee yï col a luel kë wïc ba  
lueel thuur yic, bïdio yic, keep yiic ku gäät yic. Yok  
aa leñ nhom lääu bï yok mat ke koc kök jëëj wälä  
yon kuaan cï yok yo nyin thiaan thïn yiic buk luui  
kuat kâ kuaan cuk tak gut jam wël thiëeth.

Në thees kedhie, të cok ë ñek nañ nhomlääu de jam,  
ke löönj ke Yothralia abë dhil riëu. Ku wo bë yith ke  
koc kök dhil ya riëu ë ya.

## Nhomlääu amat

Nhomlääu de amat ku kâ ke amatnhom aalääu  
enõj raan ebën ku kâ lëu bïk ke luõi röth. Koc  
ë Yothralia aa leñ nhomlääu bï kek röt mat aguïeër  
yic, cëmën aguir akut thiëeth, aguir ë koc luoy,  
aguir ë yath, aguir ë cëeñ, wälä akut koc määt/  
ruäai. Koc aa lëu bïk jai bïk met akutnhom yic,  
ku ka cï lëu bë ke ñäm thïn në riëer.

Koc ë Yothralia aa lëu bïk ke nhïim määt ke koc  
kök ku luelkä kë mankä tën akuma wälä aguir dëd  
cë kë mankä looi. Në theer kedhie, dë, löönj ke  
Yothralia aabë dhil riëu. Tët de, keek aa dhil cath  
kek döör, ku a cïn raan koukjä rör ku a cïn kën raan  
dä koukjä rac.

## Nhomlääu amat

Yothralia ee gïl kek yanh Krïtho ku koc juëëc ë  
Yothralia aa röt col koc ë krïtho. Koc ë Yothralia aa  
löñ kööl cem yëth krïtho cït yëy thuon de (Köoldhëtem  
Thuçcu ku Kööltök jön rot) ku yan dhiënh de.

Akuma ee koc thööñ nhïim ebën cok ye koc cë ño  
gam. Akuma de Yothralia alääu nhom, luelde aluï  
të cïn yath ku ke röt week në kanithaai ka akuut ke  
yath ke duör. Tët de, a cïn yanh cë kuëny bei bë ya  
yen ye buoøth cok baai Yothralia. Koc ë Yothralia aa leñ  
nhomlääu bï kek kuat yanh cïk lõc theek, të cïn yen  
löñ Yothralia yekä dhoñ köu. Alëu bïk rëer të cïn yäth.

Në thees kedhie, agut të looië kâ ke yäth, ke löönj ke  
Yothralia aabë dhil riëu. Të noñ en teer në kaam  
de Löñ de Yothralia ku ajuër de yath, ke wët de löñ  
de Yothralia yenë kee tëek.

# Thöön ë nhom da

A leŋ löön cë looi Yothralia bïk raan gël bë cï kuc cëëŋ rin ducëŋ de, kuat den, aŋääp wälä run cë looi pinyhom.

## Thöön de moc ke tik

Röör ku diäär aa thöön nhiiim baai Yothralia. Na tæet raan cök wei rin ducëŋ de ka yïn cë löŋ dhoŋ köu.

## Thöön ë nhom de kä ke piiř ku jøl ya kë col ‘fair go’

Nyiëc cięen de Yothralia ye koc cök thöön; men ye col ‘fair go’. Tët de, kuat kë bï raan lëu piër de ee kë cï luon de ku riel de gäm yeen ku a ce wët wäär cï wun ke man kan jak. Ekënë e bë koc kedhië cök thöön nhiiim paan de Yothralia.

# Kooc ë Yothralia aa lääu nhiiim bïk kuat yanh cïk loc theek

Röör ku diäär aa lëu bïk la jec yic - jec piiny, jec wiřku jec aliric.

## Loilooi ke ñek-ye ñö ba yiën Yothralia

Cuet të kœc koc Yothralia, pankoor:

- riëuë löön ke Yothralia.
- wälä të leŋ yen kë riil cuët
- tit Yothralia të leŋ yen kooc jöt tøŋ
- mat rot akut wic luk yic të cool yïin

## Kä ye ñek ke yök- ke ye Yothralia yiën yï

Ke yïn ye Mënh de baai në Yothralia yïn lëu bâ:

- wälä të leŋ yen kë riil cuët
- gät mith piny ke ye mith Yothralia cök dhiëth keek ayeer
- wiëc luoy mäktam akuma yic wälä jec yic
- kooc bë yï kuany bärlaman
- wic athör ë cäth ku dhuök Yothralia ka cïn raan gël yï nhom
- wic kucoony mäktam Yothralia yic të rëer yïn ayeer.



## Loiloi ku kä puɔth tɔu ten

riëuë lööŋ ke Yothralia

Koɔc kuaan cuk kuany bïk la bärlaman aa lööŋ looi  
rin bë pan da rëer ka la duk ku ye pan mac lööŋ.

Koc ye mith ke baai ke Yothralia ku raan ebën aabë  
lööŋ ke Yothralia dhil riëu.

Lëk kök biäk lööŋ ril Yothralia aa ba yön *Abaŋ 3,*  
*Akuma ku Lööŋ Yothralia yic.*

Wälä të leŋ yen kë riil cuët

Adöc Yothralia leŋ run ka18 wälä cik ke waan aa dhil  
cuët kuaany yic.

Yen e luööi de mënh de baai né Yothralia nöŋ run kee  
18 ku lötueŋ bë cuët né thaa de cuët de baai ebën kä  
cuët de yitheet ka territory, ku cuët de wëër de lööŋ,  
men ye ya cuët de wëër de Lön de Yothralia. Na loiku  
keya, ka yön aa cë të bï pan kën mac thiñ lueel ku lok  
tueŋ ka yïk pan col Yothralia.

Na ca yï rin gät piny athör ë kuaany yic, ka yïn a dhil  
cuët të këëc koc Yothralia wälä të këëc koc pankoor.  
Cuët ë kuaany akeunhom a ce thäny koc bëëykor  
kök yiic.

Lëk kök biäk Lön ë Yothralia aa ba yön *Abaŋ 3,*  
*Akuma ku Lööŋ Yothralia yic.*

Tit Yothralia të leŋ yen koɔc jöt tɔŋ

Cokalón ye koc röt juuar bïk luui jec Yothralia yic, ka  
yïn a dhil Yothralia tiit të leŋ yen koɔc jöt tɔŋ rin pëth  
yen bë Mënh de baai de Yothralia röt mat bïk pan  
den tiit. Yen athiek yic bë mënh de baai ebën ye cin  
mat ku gël paanden ku piïrden të yen röt lëu.

Mat rot akut wïc luk yic të cool yïin

Lon akut wïc luk yic ee lon adöc ë Yothralia cë ruöön  
18 dööt wälä cik ke waan. Akut wïc luk yic ee akut  
adöc leŋ yic röör ku diäär wën bë wël luk piŋ ku  
luelkä lön leŋ raan guöp awuöc.

Kuat raan cë rot gät piny bë cuët a lëu bë cool bë luk  
la wïc yic. Lon akut wïc luk yic ee luök col a rëer ke  
ŋaany nhïim.

## Kä path ba yön

Wiēc luɔɔy mäktam akuma yic wälä jec yic

Kë thiék yic de ba ya mën̄h de baai elääu de nhom yī lon koor yön nē Akuut ke Luɔi ke Yothralia ku luɔi nē akuma de Yothralia yic, ci man de, loilooi ke maktam de Awata Australian Taxation Office (ATO).

Adöc Yothralia aa leŋ yith bïk la jec yic (Jec piiny, Jec wiir ku Jec aliric yic).

kooç bë yī kuany bärlaman

Adöc Yothralia cē ruöön 18 dööt wälä cïk ke waan aa leu bïk kööc bë yī kuany bärlaman Yothralia wälä pankoor. Yeen ee ya kën athëek tēn raan ku ye lon riil lui baai.

Wic athör ë cäth ku dhuök Yothralia ka cïn raan gël yī nhom

Na ca ya adöny Yothralia, ka yī wic athör ë cäth ku dhuök Yothralia ka cïn raan gël yī nhom. Yīn a leŋ yic ba wic athör ë cäth Yothralia. Ka yī ye adöny Yothralia, yīn a lääu nhom ba cath ba la ayeer ku dhuök Yothralia ka cïn raan gël yī nhom.

Wic kuɔɔny mäktam Yothralia yic tē rëer yīn ayeer

Bëey ayeer juääc yiic, Yothralia a leŋ mäktab thīn. Ka yī cath ye bëey kä yiic, yīn a lēu ba wic kuɔɔny mäktam Yothralia yic tē wic yīn yeen. Konykoony aa leŋ yiic kuɔɔny yōn wér koc wei thīn cït tōn cē rot la looi wälä kuat riäñ dïit cē.

Rëet koc nhīim. Bëny aa koc gäm athör cäth rin kä wér wei ku kunykä rin rör, tuaany wälä thuɔɔu.

Na tēek pan dëd, ka yī thek lööñ ken.

Gät mïth piny ke ye mïth Yothralia cok dhiëth keek ayeer

Koc ye mïth ke baai nē Yothralia alëu bïk mïthken cï ke dhiëëth ayeer cok mïth ke paan de Yothralia.

## Lon bin wun Yothralia luööi

Yothralia ee adöc ebën dëet puöth bïk ke cin mat lon wut yic. Mïth ke baai tiët nyin nē baai aaye paan de Yothralia yïëk nhial agut cï köölciëen. Cï man nadë, yīn lēu ba mat kenë koc cëñ nē yī lööm, gamë röt ba baai luööi tē cïn ariöp, mätë röt akuut kök ke kuëet, ku ye lui nē ajuuìr ke thiëtha yiic.

Gëm de awata ee ya dhöл yīn baai kony eyä paan de Yothralia cï man yenë löñ ye koor. Awata aye lööm nē wëu ye ke döñm yiic, ye luöi ka tarjir, ku ka ye makatäm de awata ye col (ATO) ke lööm. Anoñ awata ye lööm nē kä ye yaac kööth kedhie. ATO ee luui bë adöc ebën yïst̄ ken biäk ajuër njic ku lon deen dhil kek wëeu la cök juuar.

Kä puöth ye adöc Yothralia yön aa röt lēu rin wëeu ajuër. Wëeu ajuër aa ye tääu loiiloi ë pial guöp, piööc, tiët baai, gëek thurumbiil, geek kathaar ku kuɔɔny kooç cē lui yiic.

Na luööi ku ye wëeu ajuër tööu piiny, ka yīn a cë akuma kony bë kä puöth kä ya looi tēn wun Yothralia. Akumaa bëeykor ku akumaa akeunhom aa juar aya bï kek luon den looi. Loiloi kä aa Yothralia col ye pan leŋ yic döör ku ye pan la tueñ.



# Abaŋ 3

---

Akuma ku  
löŋ në Yothralia

# Akuma ku lön nē Yothralia

Të looi yan döc, ka yin a bë wët lueel lon bin löön ë Yothralia muök nhial ku thek keek. Määc ë Yothralia ee määc kuaany bärlaman. A path ba määc ë Yothralia deet, ku të löön luøy thün yön bärlaman ku të löön kä muök cök thün. Aya, a path ba deet, ka yi ye adööc, lon leñ yin riel ba të bï baai mac thün lueel.

## Ba të bï baai mac thün lueel kadä?

### Kuaany

Baai Yothralia, na ca run ka 18 dööt wälä waan, ka yin a dhil yi rin gät piny athör kuaany yic ba cuët të këëc koc.

Në ajuiëär de kuëny de thöc ke thiëtha paan de Yothralia, ke mith ke baai kdhie aaye nañ riëer në raan bïk cuët bë ke luööi yön de jam. Na käc rot njec gät piny, ka yin a cë lëu ba cuët të këëc koc.

Cuët paan de Yothralia elöñ enoñ raan ebën, ka të noñ en cuët de wëëär de löñ.

Akut de Yothralia de Ajuiëär de Cuët (AEC) yenë e ka njäär në luöi de kä ke cuët, ku yenë kee waragëek ke cuët tööku muk ke. AEC a cë thiääk kek akuma. Aguirguiir ë Akut thiëth wälä koc töu aa cë pëen bïk lon AEC cï rec.

Cuët a ye looi athör cïn raan dëd ke kueen. Acïn raan bë cuëtde ya nyuöth koc kök, ayin ya të koor yen e éya. Na cï cuët ku yin a këc kën pën yiñ lueel, ka yin a bë raam. Kë ye koc thany cuët yic ee ku bë njic lon na dä ka koc cë kuany aa kek koc wic koc juëëc cë cuët.

### Lëk bin wet lek raan cäk kuany

Mith ke baai alëu bïk raan cik cuët thiëëc në kä wic kë ke bë ke luöi keek. Në ye dholë, koc kdhië ke paan de Yothralia aalääu bïk wël ken cok piñ keek në koc tö në thiëtha yic. Na yöök menh de baai raan ci kuany yön de jam në biäk de löñ ke waar, ke raan de yön de jam wet cï lueel laar tueñ.

# Ewo loi ajuiër de kuumda wudë?

## Amatnhom

Në Kaam yon cenë British ku joot 1901 wei, ke Yothralia enoñ yic bëi ke dhetëm, kuum röth ke pëi.

Akuut tuk aa ke ye la ayeer bïk la tuk ku ceeñ Yothralia ee ka ye tñj waak yiic, anyëkööl yiic ku thuur yic. Dë, ekënë aci kuum bën cok nuän koc në yäk kë. Ci man nadë, cäth në këm ke bëi etö nhial arëet, loi biyic de lön në këm ke bëi e rir yic arëet. Kek ke bëikë aake niopë kuum arëet ku gël de röth eniop ëya.

Në ya, go koc tak bë bëi matnhiiñ bë ya paan tök. Baai Yothralia, yin a leñ riel ba wët lueel tñn raan duun cäk kuany. Akuut ke kura aci bë ya lo biyic në nyin de paan de Yothralia yic ku ciëñ de Yothralia lo ke lo nhial në diët yiic, tuaraai, akököl ku atiøpaai.

Yen män de yic eye luöi erir yic apei, ku në thee yiic, kë wët de amatnhom de Yothralia aci bën ya yic. Në pei nñ 1 peei de tök në run 1901, ke bëi thi ke Yothralia aci ke yiic bën määt bïkë ya paandiit tök col Commonwealth.

## Lön ë Yothralia

*Lön ë Amatnhom ë Yothralia de 1900* (Lön de Paan de Yothralia) e waragék luel mac mac de paan de Yothralia. Lön kën ee kony looi ka ye lön Brïtania ë Bärlaman 1900. Kööl 1 nyieth, 1901, yon cï lön jal thany cök, ka bëeykor ë Yothralia aa cë ke yiic bën mat bïk ya pan tök, pan col Amatnhom ë Yothralia.

Lön ë Yothralia yen cï bärlaman Amatnhom ë Yothralia bën looi, cë looi ka leñ yic yön piiny ku yön nhial. Lön kën a cë Luñ Dïit ë Yothralia bën col a loi, ku yen luñ kën a leñ riel yen löön col a kuany cök ku looi löön të cït të wic keek.

Awër dëd a cë rot bën looi ruöön 1967 wäär raan të wär 90 buoot yic bën cuet lä 'YES' Aborigiin aa dhil kueen ke ye koc Yothralia.

Të looi cuet wëer lön yic, ka koc juëc aa dhil gam rin bë lön jal waar yic. Kën a ye nyuooth lön na dä ka koc juääc bëeykor juëc koc thïn yiic ku koc juääc baai Yothralia aa dhil wër bï lön waar yic wic.



Lön ë Yothralia

# Riel akuma ye muk nhom kadä?

Löŋ de Ƴothralia aci riir tek nē kaam de Ƴon de jam (Parliament), wudhuūr (ci mandë Bëny de muk baai ku wudhuūr) ku lön̄ ke wäi ke duluuk (judges), ku cök ḥek kääc, ka akuut bë riesser ebën de baai cuō k jöt ku cök ye kede.

## Riel ë löön̄

Löŋ ë Ƴothralia yic, bärlaman a leŋ riel yen lön̄ looi, riel kën yen bärlaman col loi lön̄. Bärlaman a leŋ riel yen lön̄ looi ku warkä ke yiic. Bärlaman a leŋ yic kooc cï kac ken kuany yō ln juääc yiic baai Ƴothralia.

## Riel bány

Riel bány ee riel wën cë gäm kooc tō u bääny yic bï kek lön̄ col a kuany cök. Akut de wudhuūr änɔŋ yic bëny muk baai, wudhuūr ke Ƴothralia ku dubëer de tië ḥmélék ye col Governor-General. Wudhuūr aaye nōŋ riesser muk de akuutdiit ke akuma ye ke col departments.

## Riel luök

Bány luk aa leŋ riel ye kek lön̄ col aa looi të cë të m keek. Luök ku malön̄ luk thïn aa kääc röt ku aa cë thiääk kek bärlaman.

Riel cë tek kën a cë Löŋ ë Ƴothralia yic keya.

# Yenja yen bény mac Ƴothralia?

Löŋ ë Ƴothralia Bë ny mac Ƴothralia ee Mëlën̄ de Australia, Mëlék Charles III.

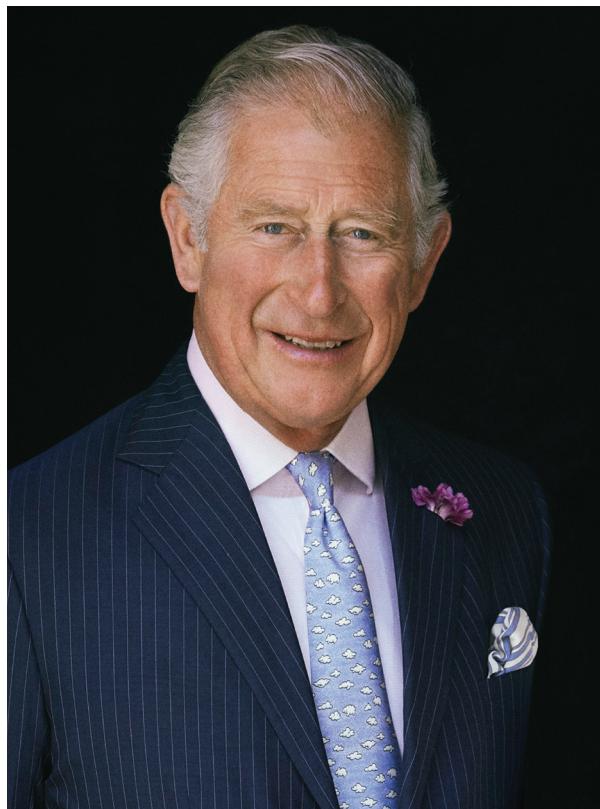
Mëlën̄ yenë kee raan tiit nyinde yic nē Ƴothralia kuany yen col Governor-General ke bï tō u nē nyin de yic, aye kuany nē wët ci bë ny de paan de Ƴothralia lë k ye. Bë ny kääc nyin Nyanjakanhom a cïn akut thiëeth thiääk ke yeen. Yen Mëlék a cïn lon wën ye looi akölaköl akuma yic.

Në yitheet kedhie änɔŋ Dumë c de baai ye kuany ne nyin de Melék yic ku londe e duō r thöŋ kenë lon de Dumë cdiiit de baai ebën col Governor-General.

## Bääny ḥeecknhom muk lön̄

Pan mæc nyanjakanhom/muɔɔrjakanhom dhël cï lön̄ lueel ee pan wën muk Mëlék ku ye luui të cït të cï lön̄ luë l yeen. Në kë cenë tië ḥ Melék tō paan de Ƴothralia, ke riir ke aaye yiëñ dukunyde ye col Governor-General de Ƴothralia.

Ajuië r de Ƴon de Jam paan de Ƴothralia aathön̄ kenë ajuiir de paan de British ku paan de North American ku tō ke wääc emääth ye adöc de Ƴothralia. Määc è Ƴothralia yic, bény yen akuma è Ƴothralia ee Be''ny è Bány.



Melék Charles III

## Lon raan kääc nyanjaknhom Canberra

Yen dukuny de Tięń melék Governor-General aci tö ně njöör yic arëëtku yen e tö ke wek röt.

Luö i de Governor-General ekë:

- ee löön cë jääm thany cök bük jal ya löön (kën a col Royal Assent)
- ee la yeeey
- ee wët gam bë Bëny ë Bäny akuma cök piny kek bäny ke, malöön ku bäny kök
- göl de ajuię de kuęny de koc yön de jam
- Ee tö kë ye nhom -de –lathkëär paan de Yothralia.

Raan kääc nyanjaknhom Canberra a len rięl deen loithok wën lëu bë yen luui të pëth yen keya.

## Bäny ë Yothralia ye yë ḥa?

Bëny ë Yothralia

Mëlënj de Australia

Raan kääc nyanjaknhom Canberra

Raan kääc nyanjaknhom baai Australia

Governor

Raan kääc nyanjaknhom pankoor

Prime Minister

Bëny muk akuma Australia

Premier

Bëny muk pankoor

Bëny ë Bäny (Chief Minister)

Bëny muk pan méc akuma ë Yothralia

Bëny akuma

Raan ë bärlaman cë bëny ë bäny kuany bë  
amatnhom muk

Raan ë Bärlaman (MP)

Raan cë kuany ně nyin de koc bë Yön de jam de  
Yothralia ka yön de jam de yithet.

Senator

Raan cë kuany bë pankoor la lueel bärlaman  
Yothralia yic

Bëny ë Majilith (Mayor or Shire  
President)

Bëny muk majilith

Nhomgöl (Councillor)

Raan cë kuany bë la luui loiiloj majilith

## Mac Australia kadä?

### Akuma Yothralia

Akuma ë Yothralia, aya, a ye col Akuma Amatnhom Bärlaman ë Yothralia a len yön ka rou: yen Akuma aanonj  
yic koc tö ně akuut ke Yön de ke jam yic, men noŋ yön kee rou:

- yön koc koc lueel thook
- yön nhial.

Në tha de cuetdiit de baai, më nh de baai ebën e koc lo Yön de Jam cuët.

## Vön kooč kooč luęel thook

Yön de jam de nyin ke kooč ee yön töŋ de Yööt ke jam nę Yothralia. Vön kooč kooč luęel thook bärlaman a ye lac col yön piiny wälä yön ē kooč.

Yothralia a cë yön wën ye kooč kööc thrin bë kooč la bärlaman. Kooč ke yön de jam ye ke col (MPs) aaye tö nę nyin ke kooč eke kuany ke yiic.

Akuën kooč la bärlaman kuat pankoor a ye thööŋ nhom ke kooč cën ya atëk kënë yic. Në kë rië ē c ebën, anɔŋ kooč kee 150 yeke kuany yön de jam.

Kooč ke yön de jam ke yöt kedhië aaye teer nę luö i de löön jöt. Vön de Jam de Yothralia. Lon riil ye kooč tö u yön kooč looi ee ku bïk löön yam ya jääm yiic wälä awär ē löön theer yic ya jääm yic.



Vön kooč kooč luęel thook

## Vön nhial

Vön de Senate eya yön de jam nę Yothralia Akutnom de Thenet nę thees kök aye col Vön nhial, Vön de wë ēr ka Vön de' Yitheet. Kooč ye cuet nę yitheet yic aaye kooč ye col senators kuany yön de jam ye col Senate. Yitheet kedhië aye ke thööŋ nyin nę Thenetic tē cekë ciin den dit nę baai nönden. Ciin de akut de senators ee 76 Yithet tök ee 12 de senators kuany, ku jol nök nę paan de Canberra ku Northern Territory ren ke senators kuany.

Akutnhom de Thenetaai, aaye löön tær yiic ka waarr ke löön, jië ē m ke thiék ke baai yiic.



Vön nhial

## Akuma bëe ykor Vön nhial

Yothralia a leŋ yic bëe ykor ka 6 mac röt ku bëe ykor mëc akuma Yothralia ka 2. Kuat pankoor e laj lööŋ ke ku bärlaman de. Akumaa ē bëe ykor a ye töö u geeth keen määc yiic. Bëny mac pankoor kum rot a col Premier ku bëny mac pankoor kuum akuma Yothralia a col bëny ē bany.

Mapäth de walaya ee luui nę kueer thön kenë Akuma de Australia. Në ayi walaya yic, ke Mapäth ee tö u nę nyin de Mélén de Australia yic. Baai Northern Territory raan mëc a ye Governor-General kuany thrin. Loilo raan raan mëc kën a thön ke loiilo ē Governor tö u pankoor.

Yitheet anɔŋ yith ken nę lööŋ yic ku territories acin ē. Yitheet alëu bïk ken looi ku territories alëu benë ke lööŋ dhuö k nhiiim piiny nę akumadit de Yothralia nę thees cï röth yök.

Cëmën akuma Yothralia, kooč a cuet bïk akuma pankoor kuany. Kooč yekä cuet kek aa keek la luęel thook bärlaman pankoor yic.

## Akuma akeunhom

Käkä aa ye cäk rin cït cities, shires, towns wälä municipalities. Kuat pan thiin cït kën ee laj majilith de. Majiliith kek aa loiilo guiir ten kooč akeunhom ku mukkä ke nhiiim. Adöc tou ye yo "n cït käkä kek aa cuet bïk bany ken kuany.

# Yenjö ye akuma Yothralia yic diäk looi?

Wuööc de biök ke akuma ee, riir wääc ci ke yiën akuut wääc ku thee aye duör röm pint, në kaŋ kedhię biök wääc aaye akuma luööi në dhuöl wääc.

## Akuma ë Yothralia ee:

Koc juaar

Wëeu baai mac

Wël kök ku döc mac

Kony de luɔi

Lon atuc ku jam looi

Koɔc ᱥöŋ ᱥyin döm wëeu

Baai tiit

Tarjur ku ɣɔɔc

ɣön ye tir nyuc thìn looi ku tiit keek

Wël mänh ë Yothralia ke bëey kök mac (määth ke bëey kök).

## Akumaai ke yitheet ku territory aaye nyin tiit në:

Bëeyakrüm ku loiloi ë pial guöp

Bëeypiööc

Gëæk e luuŋ

ɣän̄

Boliith ku Riän de jön de koc bec

Jötjöt jän̄.

## Loiloi akuma akeunhom (ku loiloi pankoor kuum Yothralia thìn) aa:

Kit ë gëk nhom ku gëlgël rör gëæk nhüüm

Dhël kem bëey. dhël cök ku këët ye piu tëëk ke cöl

Këëk piu miëet wei

ɣön cë tööu, ɣön ye miëth thuëec thìn, käät ë kuaŋ ku tuk

Të ye koc nin thìn ku a cïn yic ɣööt

Cæth miith ku riŋ

Duoöt ku gëlgël läi

Jukjuk anyuɔɔn

ɣööt kuën, ɣööt amat ku ɣön ye koc wut röm thìn

Wël ë bëey ye mith muk thìn ku bëey ye koc cë dhiop muk thìn

Pët ye koc pät bïk buth

Aguir bï koc wut kony

Wël akuma akeunhom.

# Ye lon yündä ye aguirguiir akut thiëeth bï kek Yothralia mac?

Aguir ë akut thiëeth ee akut kooç cë ke nhüim mat rin róm kek tëkték ë dhël bï baai mac. Keek aa lui tök rin bë wël keen yekä tak looi löön baai. Akuutdït ke thiëtha aaye yï Liberal Party de Yothralia, Australian Labor Party, Nationals ku Australian Greens.

Kooç kooç luëel thook bärlaman yic aa lac ya kooç akut thiëeth. Bäny kök töu bärlaman aa cïn akut thiëeth.

Baai Yothralia, yin lääu nhom ba rot akut thiëeth ca tak yic.

## Akuma Yothralia ye looi kadä?

Na cë kuaany thök, ka akut lej kooç juëec cë tiام bïk la yön kooç ee yen Akuma Yothralia looi. Bëny akut thiëeth juëc kooç cë tiام yen ya Bëny Bäny.

Të cïnë cuet looi, ke akut de thiëeth lõ në akut ci tiام cök yenë kee ya akut ye akuma tiit nyin. Bëny akut thiëeth cït kënë a ye col Bëny Akut Cëeth Lon Akuma.

Bëny Bäny ee kooç bë ya wudhuïr kuany në kooç ke yön de jam yiic në biök ke rou në Akunma de paan de Yothralia. Dukuny de Tiëñ Melëk Governor-General yenë Bëny de bëny kuany ku wudhuïr ke Akuma de Yothralia

Bäny aa nyin juëec ril biäk akuma muk (nyin - portfolios), nyin cït lucoy, wël kooç ke kooç nyuc Yothralia wälä wëeu. Wudhuïr aaye naq akutnhom dën de luöi col Cabinët, men ye ka ke akuma juuir kedhië.

## Ye löön looi kadä?

Bärlaman Yothralia ee looi ku weeser löön yiic tën kooç Yothralia.

Kooç kooç luëel thook bärlaman yic baai Yothralia aa  
löön yam lueel ku tädä aa löön theer waar yiic.

Kooç nyuc yön kooç ku yön bëëykor aa löön gol jääm yiic ku tñkä lon bï kek keg am.

Na cë kooç juëec töu bärlaman gam bë löön gol,  
ka wët a jal lëk Governor-General.

Dukuny de Tiëñ Mëlek Governor-General yenë ke löön thääny.  
Kën a ye col Royal Assent.

Bëëykor aa löön ken looi röt ye dhël töön kën.



## Ye löönj luööji biyic edë?

### Luök

Luök Yothralia kek aa löönj kueen ku colkä keek aa kuany cök. Luök aa wët teem lön cï raan löönj dhoñ kööth ku temkä të bë räm raan. Luök aa wët teem të cï tën wël cë lëk keek luk yic.

### Malööndit ku Malöönjkor

Malööndit wälä malöñkoor yen ya raan njäär luk yic. Malööndit ku Malöönjkor aa käac röt tën akuma ku a cïn raan lëu bë ke lëk të bë tém wët luk yic.

Malööndit ku Malöönjkor aa ye akuma kuany, kekedañ akuma a cë ye kou bë wel ku copke wei luçoy yic rin këc kek wët akuma gam.

### Akuut wic luk yic

Löönj yic, kooc tõu Yothralia aa ce gua tiëñ gup awuöc yet të bë wët teem luk yic ku jal njic lön leñ gup awuöc. Raan ebën a leñ yic bë malöñ kööc nyien luk yic.

Luk a lëu bë akut wic luk yic coöl bë wët bën teem lön cï raan löönj dhoñ kööth. Luöi de akut cï duluuk kuany ë bë raan luökwei ka lukë yic. Akut wic luk yic ee akut adöc cë kuëny bei mai bïk wët bën teem. Malöñ ee löönj tët akut wic luk yic. Luñ raan cë kë rac looi yic, na tem akut wic luk yic wët, ka malöñ a bë kuum teem.

### Bolith

Bolith yen döör muk wut. Ee luon den bïk wëi tiit ku titkä känj koc. Keek aa käc röt tën akuma. Na ye bolith tij cït raan cë löönj dhoñ kööth, ka raan kënë ka domkä ku yëthkä luk yic. Bolith a bë wët la lueel luk yic ku malöñ luk yen bë wët jal teem lön leñ raan guöp awuöc wälä cïn guöp awuöc.

Bëëykor aa leñ bolith ken röt. Bolith aa luui biäk löönj bëëykor cëñ kek thiñ.

Yothralia a leñ bolinh baai col Bolinh Yothralia (AFP). Bolith Yothralia yen ee löönj Yothralia cë dhoñ kööth wic yiic, cëmën kooc yooç wal rac, kooc wic yeen bïk Yothralia luöi kë rac ku kooc rec kák wëëi ku kä ce wëëi piiny ku nhial. Bolinh Yothralia, aya, yen ee lon bolinh pankoor looi Pankoor ë Määc Yothralia (Australian Capital Territory).

Bolith ku kooc wut aa njec cëñ baai Yothralia. A lëu ba raan cë löönj dhoñ kou lueel ku a lëu ba wic kucoony tën bolith.

Yeen awuöc lagoi të riop raan bolith thok. Aya, awuöc bë raan ariop bëëy bei tën bolith.

## Awuööc ye koc kuum baai Yothralia

A path tēn yīn ba lōön Yothralia deet rin na dhoj lōön kōu ku cōk lueel ke kuc ka cīn raan bē wēt du piñ. Na dhoj lōön de Yothralia kōu, ku jam wunē kuc, ke yiñ dhiac ke yī kum, nē kē cīnē lōön wētkōu.

Awuööc dīt apey baai Yothralia aa näak raan, jōl, ruööm mur, agueer jān wälä rec kāk jān, ruööm dhan wälä cuëär, töc ke mīth wälä riënythii wēn kēc run lōön dööt, kuöc riët thurumbil, muöök ku cām ē wal rac ku yeeec kē cīn wēt de yic.

Idek nē koc kedhię anoŋ yicde bē rēer paande kenē kocke tē cīn adieer, mēëth ku koc nhieerke. Cēmēn bēëy kōk, aguer jān a cī lōön pēen baai Yothralia ku yeen awuöc dīt tet. Aguer kēn a leŋ yic aguer baai kam kōc cē rōt thiaak, ku a ye cōl tōn baai. Yaan ku tōn baai eyic naŋ dui ka lēët ye raan kēc piñu ku yin yic riööc ku jōl pīr nē dieer yic. Agöth ku tōn baai nōn yic dui, wēk de rōt nē koc ke baai ku mēëth yiic, ka riëec de mīth nē jō ka läi kōk. Yaan ku tōn baai aaye lōön ke jāi kedhię ē paanē.

Raan ye kee lōön kē dhoj aaye laar yön de dōm, ye tik ka moc. Acīn raan tōn lēu bē ye gam bē yön guöp ka yiñené guöp yān töök.

Na nōn kē yön yi ka raan dē ke yi yuöpē boliiith. Wēl juëc ke ye kēnē atō nē [www.respect.gov.au](http://www.respect.gov.au) and [www.1800respect.org.au](http://www.1800respect.org.au).

## Awuööc gēk nhom

Lōön ē gēk ku kuëth thurumbiil aa muk akumaa bēëykor ku Yothralia. A lēu bē koc raan wēeu kuc juëc wälä a lēu bē ke tucooc rōk määc yic tē cī kek lōön gēk ku kuëth thurumbiil dhoj kööth. Rin ba thurumbil jal kuaath baai Yothralia, ka yīn ku thurumbil aa dhil laŋ athör gët piny.

Raan ebēn cath thurumbil yic a rot duööt piny. Mīth aa dhil jot diaany thurumbil yic. Lōön ke cäär yic arir arëët. Yen ee lōön kōu ba riäi geer ke yī dek nē miääu ka tē cīn dek arëët nē akërköu. Aya, lōön a cē koc pēen bīk cī ye jam mabaal yic ku kuëëthkä ciëen töök.



# Abaŋ 4

---

Yic thiæk de Yothralia



# Yothralia

Yic thiék de Yothralia tö nē nhoolääu yic, riëu, yeeer de piöu ku thöñ de nhom ke kā ye kā thiék yiic cök paan de Yothralia tö, nē duk nē döör yic.

Yic thiékda ewo nyuooth ku yenë ka yenë raan ebën ye koor bë bën be ya raan de Yothralia.

Döc è Yothralia ee koc kony bë kákä kuany cök piér den abak. Yen adik arëet be yicthiek de Yothralia nyic lanadë ke koc ke Yothralia aaye koor bük röth ya riëu, römkë nē tök nē ciëejden yic.

## Thöön è nhom da

### Määc è löj

Koc kedhieß paan de Yothralia aaye lööjkuo ke gë ku ajuiëer de löönl. Koc ke Yothralia anyic thiék de yic de löön ago baai ya tö nē duk ku cath keriëc ebën apieth.

Koc è Yothralia ebën aa ye löj thöön nhüim ku a cïn akut lëu bë ye lueel lä löön è Yothralia aa cë lui tën keek. Në Yothralia, ke raan ebën abë löj dhil riëu ku cii löj dhoñ köu, në ño yen alëu bë laar yön de döm nē lo kuum etëen. Yìn bë löj dhil riëu të cök en ciën raan yoi yí.

Löön ke Yothralia aaye kā ke raan ebën nē Yothralia. Luelde èkë të cök yin ya ña de ña të bë yin thün ku cenju, ke yin bë löön ke Yothralia dhil nē riëu.

### Määc è kuaany è Bärlaman

Määc è Yothralia ee määc kuaany bärlaman. Löön kuo aaye bënbei yön de jam enoñ cï ke kuany thün. Tët de, koc è Yothralia ebën aa ke cin mat määc è baai yic. Riel akuma ee bën koc Yothralia wët ye kek koc cïk gam kuany bük keek ya la luëel bärlaman.

Cuet elöj enoñ raan ebën nē Yothralia. Ekenë yic thiék de ba tö nē cuet de kā ke baai yiic nyuooth.

## Nhomlääu amat

Koc kedhię älääu nē Yothralia bük kä nhiaarkę lueel ka loi kę ke, tě cın en löŋ dhoŋ kę köu. Nē Yothralia, koc aalääu bük ke nhiiim mat nē yän ke juääc ka yän ke yī ḥek tě noŋ kę kęn ke thięetha ka kök luel kę ke yiic. Nhomlääu ё jam ee koc jam ku gätkä kä keen yekä tak ku jëemkä těkték den yic ke koc kök. Athör ё lęk, tibí de daai ku redio anoŋ nhomlääu ёya.

Koc ke Yothralia kedhię alääu bük ke nhiiim jääm nē caaar yic nē akuma guöp, nē ḥo rięu de węl ke koc yenę ke yic thięk de ḥöör cök tö.

Acie nhiaar bę naŋ tōŋ nē kęm ke koc ka akuut ke koc (ci man de koc ke cen wäac, kuęet wäac, yäth ka yän eke bę koc ke) nē kę yenę lönköu paan de Yothralia. Yok aa kęc puöl buk koc ya cäk gup, wälä buk koc kök ya lęk bük lönöŋ dhoŋ köjth wälä bük koc kök rac gup. Aya, yok aa dhil nhomlääu koc kök bę kek jam tě cıt tě wickä theek.

## Nhomlääu amat

Nē Yothralia, koc aye lääu bük lo nē akuut yiic ka jiélke nē akuut yiic ci män de lönj. Koc ё Yothralia aa len nhomlääu bę kek röt mat aguięer yic, cémén aguir akut thięeth, aguir ё koc luøy, aguir ё yath, aguir ё cęęj, wälä akut koc määät/ruääi. Ięk aci lęu bę ḥäm ku ka cı lęu bę rięen nē akutnhom ci koc yic.

Koc ё Yothralia aa lęu bük ke nhiiim määät ke koc kök ku luelkä kę mankä tēn akuma wälä aguir dęd cę kę mankä looi. Kekędäj, kuat luel kę męen raan a dhil looi dhël döör. Tęt de, keek aa dhil cath kek döör, ku a cın raan koc kę rör ku a cın kęn raan dä koc kę rac.

## Nhomlääu amat

Yothralia aciñ nhom yānh tōŋ ye door ku koc ke Yothralia aalu nhiiim bük yanhdęn koc kę kuány cök. Akuma ee koc thööŋ nhiiim ebën cök ye koc cę ḥo gam. Dę ſęya, akuut ke yath abę lönj ke Yothralia dhil theek.

Yäth ebën aciñ lönj nē Yothralia. Lön de Yothralia abę dhil rięu nē raan ebën, agutę węęc en kenę piööth kę lönj ke yath. Kä kök ke yäth ka kę ke cęęj theer, cıt man de thięek nē diäär juęc (thięen de koc juęc nē thaas tōk) ku thięe nē rięer, aaye lönj ke jainę Yothralia ku kaa lęu bük raan cök kum, agut mac yon de döm.

Dhur de lönköu nē biälk de yath acii wic paan de Yothralia. Koc kedhię aaye yięn lääu bük kę wickä looi tě cök kek ya yī ḥa kuęetken ka yäthdęn yę kek lönj kuany cök.



## Thöŋ de nhom de koc kedhię nę lönj thär

Paan de Yothralia arięu thon de koc nhiiim kedhię, tik ka moc, raan col ka raan yer, ḥol, yath, run ke ḥek, ka tē bī ē ḥek thin. A leŋ lönj cę looi Yothralia bīk raan gél bē cī kuc cęēn rin ducęn de, kuat den, anjäap wälä run cę looi pinynhom.

Lönj de paan de Yothralia ekoc thööŋ nhiiim nę yän wäac eke bīe koc ke thin ku cīn raan töŋ yen yenë kok. Cī män naa, koc ke Buddhist ku ke yeeeth koc aathönj nhiiim nę kérithanooi tö ē päänen. Nę lönj kuo yiic, koc keerou aléu bīk röth thiaak, tē cök kek ya diaar ka röör nę gupken.

Röör ku diäär aathönj yithken ke ke nhiiim ku bē kā ḥenjke koor ē pinyē cī koor koor kek yen. Röör ku diäär aa lääu bē ke piööc étök ku luuię ke, aléu bīk cuet nę thees ke kööc, këeckē nę lō ŷon de jam, lekē nę jec de Yothralia ye baai gél yic, ku ye ke tñj apieth nę makamaai ke luök yiic.

Na teet raan cök wei rin ducęn de ka yin cę lönj dhonj kou. Nę Yothralia, aaye yith ke tik bē luööji yök cök ē moc ciën luööji, tē nöŋ en nyinyden tö kē ye.

Röör ku diäär aa leŋ nhomlääu bī kek kā keen wickä pīr yic loc, kā cīt raan bī kek baai keer ku yath, ku keek aa ye lönj gél bē ke cī rięec. Acie ye, nęjö ē lönjkou bē moc tñnde duü, ka raandę bē tik nök, nę ḥo nänj de diäär elönjkou paan de Yothralia.

Puök de tik ke moc aaye lönj gam paan de Yothralia. Dēk aléu bē waragek de puök gät yöt tē wīc kek yen bīk puök ē ḥuü nę cieeñden thięek yic.

## Thööŋ ē nhom ku kā ke pīir ye col 'fair go'

Aayeku gäm lannadę ke raan nöŋ kē ye col a 'fair go' ku cīn e nę dhuk nhom piny épaañ. Raan ebën, ḥa de ḥa ku yiën bēn eno, aaye yiën nhomlääu bē pīrde cök piny, ku ḥek ebën anöŋ yithke ku ekënë yenë kee paande Yothralia col ḥäär apieth nę cieñ dööř.

Kē ye raan looi yenë kee pīrde cök piny ku nyinyde ku luoi piethde. Ekënéluelde elanadę ke raan abë luöi dhil yök nę nyinyde ku kā cenë ke kan tēek thin, ku cie wët ye ḥa, kuëthde ka kuändne.

Na koor akut bē raan de luöi kuany, ke lönj e jam lan nadę ke ka bē raan wär koc nę nyic dhil tääu nę ye lonë yic.

Abakeeny juęc jöt nę Yothralia aci naŋ tajir ḥäärkē arëet ē pinyē, piööcden, thuur, luöi de baai ku kura men cīk tiaam nę reir de piööthken.



## Atheek ku nyiēc tiët röt enoŋ koc kök

Në Yothralia, ñek abë nhomlääu ku yic thiék de koc kök dhil riëu, ku kä ye ke looi ka kä ye ke tak.

Yen ajiëi e lönj ba koc kök jöл në tönj. Tönj gäk yic, nöŋ yic lëët ku thöör, atö në lönj kou. Aa ye Koc ke Yothralia gäm bë koc tö në döör ku na cok teer tö kë bë dhiäc ke ye looi në dhöl cün yic tönj.

Në Yothralia, eka nöŋ lönj thäny röth run lëuë nya töc ke moc, mën ye 16 ka 17 ci män de lönj de yïthet ka territory tö yin thïn. Ci män naa, në Yothralia, raan nöŋ run kee 20 acii lëu bë töc ke nyan ye run 15, në kë yen lönköu në yitheet ku territories kedhië.

Në Yothralia, rier de lönj de boliith abë dhil gam ku thek Yïn bë cöt de lönj de boliith dhil gam, në koc kedhië në Yothralia atö në lönj cök.

Yothralia anhiaar luçi de atheek ku nyiēc tiët Luëlde ë pïñ de wël ke koc kök ku riëëu de taljden, të cok ë tänjden wööc kenë täjdu. Koc abë röth dhil ya tiët wël të ye kek thook cak wööc në teer.

Yöŋ de cït de guöp ajiëi në Yothralia Ekënë anoŋ yic tek piny de wël ke yaan de guöp në internet yic ka në kä cï göör yiic ku jam de wël ye koc tëëk yiic në yän ke amatnhom ka yän ke kura.

# Baai nɔŋda

## Luui de baai

Ba ye mənh de baai e yi cok lääu bä kä juëc looi ke yin ye mənh de paan de Yothralia Luëldé elanadé ke yi bë kë yin mənh de baai dhil ya looi né Yothralia. Yothralia anhiaar bë koc kedhie ya luuï në yik nhial de baai tueñ në piön tök ku kuny de koc kedhie ku ñek në rötdé. Dëk anoñ rier bë raan rëér ke ye ku paande kuony koc ke baai nɔŋden té yem e lëu.

## Dëer yic ten koc ɣɔŋ nyin

Yic thiék de Yothralia ku 'cieñmääth'. Tët de, koc aa röt kony kaam wic raan kuony. Nyoothde, ekënë luëldé ecit man nadé ke yin lëu ba koc ci dhiicp kuony në baai nɔŋduön, geer de koc paam de akim, ka lëm de koc bec, koc rëér ke pëc koc nyin.

Në wëei de rëér pieth, Yothralia anoñ acëj pieth de luoi ku luuïde koc-bë koc nyintiit në ñek ke ñek ku cök piny kë baai piny bë rieer arëet. Yeen ee dhël ye ñiieec rom, ku piööc känj Yam, ku ñic raan wun deen cëj yen thïn. Anoñ yän juëc lääu lëu ke kony paan de Yothralia.

## Deñlith ke yen ye thon de baai ebën

Paan de Yothralia ayenë jam më thon de deñliith ke yen ye thon de baai ebën në Yothralia, ku ye töj thiék yic ye baai mätñhom ebën. Koc tö kedhie abë them bük ya jam në thon deñliith.

Adik bë piööc be ya jam në thon de Deñliith në kë yen yï në piööc, ku luoi, piir në ceñ amätnhom yic. Yen adik në biäk de köör de kä ke piir ku ceñ kenë koc. Koc köör caata de mənh de baai në Yothralia abë röth dhil them bük thon de Deñlith, té cen ye thon den.

## Kony bene baai cok tö në piath yic

Në Yothralia, wo nañ rieer buk paande Yothralia gél. Nyoothde, naa dïuku raan tö në yï lööm lan nade ke köör bë koc nök, ke ka dhilé guel akuut ke rieer ke Akuma de Yothralia në läntöntëi. Në ye dhölë, ke wo lëu buku baai nɔŋda kony në kä nök wo.

Kë thon ke ye, na tñj ka pñj raan tö në Yothralia mënh yon guöp, ke kä döc kë guöl bölliith bë lo thiëc yic.

Lëet ye ke looi online ajiëi keek në Yothralia. Ëkënë në thee kök ye col yaan de cyber. Nyooth de kee kä kë eci man de tekpiny de atiøpaa ke töc de moc ke tik ka nya në online yic në raan kenë yiën rier de tënjen, nyooth de guöp de ñek në online yic, ka luel de wët de yaan de guöp në online yic. Yon juëc kuöt yiic ke cyber ajiëi è löj de Yothralia keek.

## Luui de paan de Yothralia

Yan döc yic, yin a bë athëëk tën Yothralia ku kac ke lueel. Mith ke baai në Yothralia men eke bö bë bëi koc nɔŋ kek caata de mënh de baai alëu bë dhiac ke ke muk kä ken té yenë bëi ke gam. Ekenë aaye col dual, munj de caatai ke bëi wäac. Dë eya, na cok nañ caata de mënh de baai paandë ku ye mënh de paan de Yothralia ke yin bë löön ke Yothralia dhil riëu në thee thook kedhie. Löön ke Yothralia abë dhil kuany cok tö cok è ñek tö piny peei té yen mënh de paan de Yothralia. Nyoothde, yen edhurj de löj de Yothralia bë raan luuï kä rac në biäk de töc, enë ku në bëi koc yiil, kenë meth nɔŋ run kee 16.

Paan Yothralia ayenë piir ku gél de baai lööm në raan ebën ku cindë peei jöt koc nhïim. Ci män naa, tækë wëlkok ke akuma piny té cïn rieer ci yiën yï ke ëkënë cie piön de Yothralia. Kë thon ke ye, luoi de atekthok ku riëëc de koc alëu bë ceñ de Yothralia cok riäak.

Në Yothralia, wo ye bën tē tök nē thee ke riäk ku bïk nyin tüt ne röt agut ci' thaa de piath. Në thaa de many de ron nē Yothralia nē 2019-20, men ci' bën ya riääkdït de wëi, yoot ku läi, ku riëëk piny, akuut ke kueet aaye luuï bïk wëu yön, alëth ku mïïth ye koc kony koc ci' mac ke bëi ken riöök. Nyoothde, kueet ke china, Vietnamese ku Cambodian nē Victoria aaye ke ye wëu yön thuuk ku nē yän ke akuut ke baai yiic, ku koc ke Sikh aacï pïu bën yön ku lathkëer ke mac ke Queensland.



## Met wut

Ajuëär de akuut ke cuet ku mäny de baai ku yithiek röm Yothralia ke ka ci baai cök cew eduk.

Yok aa lej ceej kuötic buk röm. Ka yï ye adöny Yothralia, yïn a bë ya raan töön töu anyëköl pan da yic ku yïn a bë yï cin mat lon guiër Yothralia yic. Yothralia a ci lor. Döc yen ee wïn mac yook.

# Wël aban̄ ye koc them

Kooc tueŋ Yothralia aa Aborigiin ku kooc ë tuur col Torres Strait

Kooc ke kɔŋ nyuc baai Yothralia – baai Yothralia, Aborigiin ku kooc tuur Torres Strait kek aa kooc ke kɔŋ nyuc ku jal jän̄ lök bën̄

Koc tueŋ ye col Aboriginal ku Torres Strait Islander aaye ciin de diäk n̄ thiërnyieen̄ yic de koc tō n̄ Yothralia.

Akut de Yith ke Mənh Raan n̄ Yothralia col Australian Human Rights Commission [www.humanrights.gov.au](http://www.humanrights.gov.au)

Akut cī rōt week independent Commission e guēl ebēn thiēc yic n̄ wēt de yaan̄ de guöp ku dhuŋ de yith ke mēnh raan̄.

Kä ke yaan̄ de guöp abē dhil ya guēl akut de Yith ke Mənhraan de Yothralia men̄ ye Australian Human Rights Commission.

**Lon ē jän̄ baai Yothralia**

Amatnhiim akuma ku kooc cē luööi thīn

*Paul a cī luci yok n̄ biäk loilooi ke akut de luci de Yothrali ke ye dului de Yothralia.*

**aduɔot baai**

Cäth wēn̄ ye koc cath ke juēc bïk kē mankä lueel, ku ee lac ya kē cī akuma looi  
*Aduɔot a cē rot looi baai wääär cī akuma lööñ man looi.*

**määth**

Mānh akuut ë thiëeth, ku keek aa ke yiic la mat bïk akuma looi  
*Wääär cī koc kōjç, a cīn akut thiëeth cī kac ke bēn̄ juēc yön koc, ka yeen̄ akuut thöñ täktäk den aa cē ke yic bēn̄ mat ku loikä akuma.*

**bääny**

Akut ē kooc cē tēk luɔoy

*Bääny kääc rot ee kuaany guir.*

**Bääny n̄eeknhom muk lön̄**

Lön̄ n̄äär de Yothralia yen̄ ka ye Akuma dhil kuanyçök

*Lön̄ de baai aci riir tek thook Akut de luo de loon̄, Akut de looi biyic de lön̄,aku Akut de wëer de lön̄*

**bääny n̄eeknhom muk lön̄**

Ee pan wēn̄ mēc nyanjaknhom wälä muɔɔrjaknhom ku riēl de a ye lön̄ tek

*Lön̄ daan̄ Yothralia a cē Amatnham ë Yothralia (Commonwealth of Australia) col a loi ku mēc Nyanjaknhom wälä Muɔɔrjaknhom United Kingdom.*

**luk**

Të wēn̄ ye malööñ wël piñ thīn ku temkä wël

*Na cē koc lön̄ dhoñ kōsth, ka keek aa lēu bïk la rook.*

**luk raan̄ cē kē rac looi**

Lon wēn̄ ye wël piñ luk yic ku tñj lön̄ cī raan̄ cī awuöc looi

*Wën̄ cī wël piñ, ka raan̄ wääär cē beñ rum a cē bēn̄ tuɔɔc rook.*

**Det de Cyber**

Cöök wēn̄ ye koc duör ñet n̄ technology, riëec de koc, ku yön de raan̄ ku yiënen̄ töök.

*Yaan̄ kuöt yic de cyber aaye lön̄ jäi paan̄ de Yothralia ku ka bē dhil ya guēl bolith ku online, cī man de kā yen̄ ke jam tñn̄ n̄ buñ de nyin̄ yic, n̄ kaam yen̄ rot looi.*

## määc kuaany

Akuma wén ye kooč kooč luël thook muk

*Grace a mit puóu bē réér pan mac kuaany bē ya cuet tēn raan deen bē yeen ya luëél thok bärlaman.*

## yaan̄ ku tōŋ baai

Cöök ka buī ye raan tieet nhom piny bē raan yiēn yic riöör ka diier nyieec gälde. Yaan̄ ku tōŋ baai aaye lōŋ ke jāi kedhię̄ paan̄e.

*Yaan̄ ku tōŋ baai aaye lōŋ kšu nē Yothralia ku ka bē dhil ya guel̄ boliith.*

## jötjöt wal rac

Jön bī raan wal rac jot wälä yōc bī yen ke yooč bē ke bēn la yaac

*Jess a cē tuucc rōok rin cī yen wal rac jot.*

## kuaany

Lon wén ye adöc baai raan bē keek ya luëél thook bärlaman kuany

*Adöc Yothralia ler̄ run ka18 wälä cīk ke waan aa dhil̄ cuet kuaany yic.*

## athör kuaany

Athör kooč cē pät bīk ya cuet tē looi kuaany wälä tē leŋ yen dēd cuet̄

*Wēn cī Jan yet tē wén cuet koc thīn, ka bēny kuaany a cē riēn ke bēn wic athör kuaany yic.*

## athör kuaany

Dithirik aaye akuut ke kooč ye kooč ke thietha cuet̄ bīk lō yon de lööŋ ku jam

*Akuut ke cuet aaye col̄ dithiriik ke cuet, daira, ka thöc*

## Thöŋ

Aa thiääk

*Yothralia ethöŋ de nhom de raan ēbēn gäm.*

## muk lōŋ

Bē kooč col̄ aa dhil̄ lööŋ kuany cōk

*Boliith aa kooč col̄ a kuany lööŋ cōk ku mukkä döör.*

## riēl bāny

Riēl cē gäm kooč bī kek lööŋ col̄ a muk cōk, yeen ee riēl töön töū kam atēēk luoy Lōŋ ē Yothralia yic

*Bāny akuma Yothralia ku Governor-General aa leŋ riēl bāny bī kek lööŋ cī bärlaman Yothralia looi col̄ a kuany cōk.*

## ŋiēc luoy

Raan ebēn, ḥa de ḥa ku bö eno, aaye yiēn nhomlääu bē pürde cōk piny.

*Nē Yothralia, ēka yeku nhiaar bē ḥek ke piethde yōk men yr ‘fair go’.*

## amatn̄hom

Amat cī bēēykor mat yiic bīk ya pan töök ku ḥuot bēēykor döŋ ke riēl abak

*Yon 1901, bēēykor ke mēc Brītānia aa cē bēn mat yiic bīk ya pan tööŋ col̄ Amatn̄hom ē Yothralia.*

## Riēl Tueŋ

Akut riēth ka 11 wäär jäi Brītānia ke kuēeth Captain Arthur Phillip bīk pan yam bēn looi New South Wales

*Captain Phillip a cē Riēth Tueŋ bēn bēy Sydney Cove 26 Nyiēth 1788.*

## kin̄ yōk

Yōk Yothralia

*Yōk Yothralia ee wattle mayen.*

## Thiēēk de riēer

Thiēēn yenē raan thiaak nē riēer ke kooč kēn röth gäm

*Yen e ci piōu mit nē kē ē ḥemē ye thiēēk nē riēer aaye nhiaair bē thiēēk pääk*

## gol ye kaam kēn le tueŋ

Gol ye mēn ku akörlial

Tē looi yān dōc, ka yin a bē athēēk du lueel tēn Yothralia lä gol ye kaam kēn le tueŋ.

## kīt

Kin wēn njic koc

Opera House ee kin njic Yothralia.

## Bēny ē kōoc ke kōŋ nyuc baai Yothralia

Kōoc ke kōŋ nyuc baai Yothralia – baai Yothralia, Aborigiin ku kōoc tuur Torres Strait kek aa kōoc ke kōŋ nyuc ku jal jāŋ lōk bēn

Koc ye col Indigenous pan de Yothralia ke kā ye koc tueŋ ke Yothralia

## Thiēpiny

ee dhōl yenē koc e ke piäc bēn ē paanē rōth mät koc ku luuř kē baai, eke ye kuēn jöt.

Nē thee kōk, ke koc eke piäc bēn paan de Yothralia aaye kā juēc nē mēt de rōth nē koc yiic nē baai noŋ cerŋkē.

## riel ē luök

Riel wēn bī lōoŋ col a kuany cōk, ee riel tööŋ atēēk ē luøy ka diäk yic Löŋ ē Yothralia

Luök ē Yothralia aa leŋ riel bī kek lōoŋ col a kuany cōk.

## riel bärldaman

Riel bī bärldaman lōoŋ yam ya looi ku weer lōoŋ theer yiic, ee riel tööŋ tōu kam atēēk ē riel Löŋ ē Yothralia

Löŋ ē Yothralia yic, bärldaman a leŋ riel yen lōoŋ looi, riel kēn yen bärldaman col loi lōoŋ.

## yaai

Yaai ye raan yaai bē nhom lääu ku kēēc cäk ke

Wun daan mac kuaany yic, koc aa leŋ nhomlääu bī kek jam, bī kek gät, bī kek yanh cik tak theek ku nhomlääu bī kek mat ke kōoc cik loc. Yaai cī yo yaai kēn a yeku theek yic apey.

## malörjkoor

Malörjkoor ee raan wēn luök teem luök kor yiic

Malörjkoor a cē raan cē koc rum kāŋ bēn tēm awuōc ku tooc rōok.

## määth

Ba koc kony ku kony yīn, apey tē yen kaam wēn nōoŋ koc nyin

Wäǟr cī thurumbiel riäak, kōoc kōk ke kueth thurumbiil aa cā bēn kony, puön määth, buk thurumbiel diē pīk.

## din baai

Din wēn ye kōoc baai ebēn kiit

Dit de Nhuɔɔm de Yothralia aluel lo tueŋ ‘Advance Australia Fair’.

## kuum kuaany bärldaman

Kuum wēn ye adōc baai koc kuany bīk keek ya la luëēl thook bärldaman

Kuum kuaany bärldaman yic, adōc aa kōoc bē keek la luëēl thook kuany.

## aguir akut thiēeth

Akut kōoc wēn rōm tēktēk dhēl bī baai mac

Kōoc akut thiēeth aa lac mat, cēmēn, bīk tē bī cāth thurumbiil cōk piny thīn jääm yic.

## kē cuët

Cuet wēn ye adōc Yothralia cuet bē Löŋ ē Yothralia waer yic

Cuet ruöön 1967 yic, koc aa cē bēn cuet rin bē kōoc ke kōŋ nyuc baai Yothralia ya kueen ke ye kōoc Yothralia.

## Yøŋ de guöp

Buĩ, yaan̄ de guöp, riu ka tiel nē wët de cït de guöp enoŋ raandë nē dëlde, cït, paan ë bi en thïn ka kuänden.  
*Yøŋ de cït de guöp ajišié lön̄ paan de Yøthralia ku ka bë dhil ya guël bolith. Guël éya aaye yiën Akut de Yith ke Menh Raan nē Yøthralia col Australian Human Rights Commission.*

## raan koc luëél thook

Raan wën̄ koc cë ye kuany jääm thook  
*Raan daan cuk kuany a cë wët ca lueel nhiaar ku le lueel amat majilith yic.*

## Riëeu

nyuöthë raanë yic thiiek, ka kë pieth cï tak bë looi  
*Emily ee cï piǖ miët enoŋ paanden nē kë cenë ye yiën nhomlääu bë yäth de Buddhist door.*

## Määc ë lön̄

Koc kedhië, nöŋ yic mith ke baai ku akuma, aatö nē lön̄ cök.  
*Raaan ebën nē Yøthralia, agut bëny Muk baai ye col Prime Minister, aatö nē lön̄ ke paan de Yøthralia thär.*

## cuet thian

Cuet wën̄ ye koc cuet ku a cïn raan ñic të cï kek cuet thïn, rin bë ciën raan ke yöök lä cuat ka lä  
*Cuet thian yic, a cïn raan yï tñ̄ cin të gët raan cuëtë.*

## kë cïn yic yath

Kë cë tek thok ke yëth  
*Pan cïn yic yath, a cïn yanh cë lœc bë ya yanh baai.*

## Loiloo ye yiën koc nē Yøthralia

Akut de Akuma de Yøthralia ye koc yiën loilooi ku kä ke pïir awäac yiic gol nē biäk de pial, wëu ye yiën koc cïn luöi ku koc niöp ku luöi de Medicare, centrelink, ku wëu ke kony ke mith.  
*Akut de luöi de kä ke pïir Yøthralia ekoc wëu ke kuony nē ajuier de centrelink ku loilooi kök.*

## Kööc-në-rot

ba kä ku ya wic, të cïn koc kök kony yï  
*Nan̄ luöi alëu bïnë ñek ke kä piönde yçoc ku cuet paande piny. Yen ee kööc- në rot*

## yïk

Bë yïk, wec thar piny, gol  
*Governor Phillip a cë pan yam New South Wales bën gol.*

## majilith

Të wën̄ mëc majilith  
*Gëëk tïu majilith da yic aa cïn yiic rör.*

## wëëu koc ñöŋ nyïn

Wëëu ye akuma bëey bï koc ñöŋ nyïn ya kony – koc cïn luöoy, len̄ gup aŋëp, cë dhiöp ku koc kök wic kuony  
*Wäär cï lon Trang riäak, a cë bën gët yöt bï akuma ya döm.*

## Mäktam Awata de Yøthralia (ATO)

Akut de Yøthralia muk ajuier de awata ku ajuier de wëu ke dhiöp men ye kä juëc ku piir de koc ke Yøthralia kuony.  
*Në ruën̄ thok ebën koc ke Yøthralia aaye waragek ke awata yiën Makam de Awata*

## Yicthiek

Yenë kee ñek cök nyic kë rac ku kë pieth, ku të ye mök rot në kän̄ yiic.  
*Yøthralia anoŋ juëc röm ke, men ye ke col yicthiek de Yøthralia.*

## abiöökruaal

Raan wën̄ cë rot bë luui tën̄ raan wälä tën̄ aguiier ku a cïn wëëu wic  
*Raza ee abiöökruaal koc piööc thoŋ Nyiŋlith bëey ken yiic.*



Göl de biäk de  
thëm ë nhom